

ELEMENTE
DE
ISTORIA UNIVERSALE

INTRODUCERE.

I. DEFINIȚIUNEA. ISVÓRELE. SCIINȚELE AD-
JUTĂTÓRE ȘI IMPĂRȚIREA ISTORIEI.

1. Definițiunea Istoriei. Geografia, care descrie pământul și locuitorii lui, ni reprezintă popóre fórte diferite între sine prin chipul viețuirii lor și prin gradul dezvoltării. În unele părți ale lumii, de exemplu în Australia, vedem ómeni cari puțin diferă de férele selbatice ce împopoléză nestrăbătutele păduri ale patriei lor: ei viețuesc fóră a poseda mai nici o noțiune de religione, fóră legi și organizațiune de stat; cu un cuvânt noi aci vedem ómeni selbatici. Érá de vomă purta privirile nóstre asupra părții de lume ce locuim, Europa, vomă vedé unú tabloú opusú celui de mai sus; aci

ni se represintă popóre civilisate, luminate de religiunea creștină, viețuind în orașe, comod și frumos construite. Între aceste doue extremități se află în Asia, Africa și America o mulțime de popóre semicivilisate, cari compun mediul între definitiva grosietate a popórelor selbatice, și între delicata desvoltare a europeilor civilisați; în fine sunt și ast-feliu de popóre cari, fiind odinióră civilisate, cu trecerea timpului gradat s'a selbătăcit. Diferința popórelor selbatice de cele civilisate atât lovesce privirea în cât s'ar puté dice că, cei d'antei nu sunt ómeni ca și cei de alú doilea. Cu tóte acestea și europeii aú fostú odinióră totú atât de selbatici cum sunt astăzi locuitorii Nouei Olande, și a trebuit să trecă multú timpú péné cândú aú ajunsú la trépta de civilisațiune unde-í vedemú astăzi.

La vederea acestei diferințe, se nascú la omulú cugetătoriú următoarele întrebări: în urmarea căroră jurstări unele din popóre aú remasú în starea cea mai selbatică, érá pe de altă parte ce miqlóce, câtú timpú a trebuitú să trecă și ce catastrofe aú suferitú popórele civilisate, trecénd din starea selbatică la viața civilisată de astăzi? Pentru a deslega aceste întrebări trebuie să cunóscemú totú trecutulú acestorú popóre: *érá sciința care ni spune esactú tótá viața trecutá a omenirii și ni esplicá în ce chipú genulú omenescú a ajunsú la pozițiunea sa de față, ce a ajutatú și ce a împedcatú desvoltarea lui, se numesce Istoria omenirii séú Istoria Universalé.*

Spre acestú finitú, Istoria trebuie să aráte: 1° cum s'a începutú genulú omenescú, cum s'a înmulțitú și respânditú în tóte părțile lumii: cum s'a înfințatú cele ántéi staturí și aú venitú între sine în relațiuni amicale séú neamicale; cum unele staturí aú cădutú, altele s'aú ivitú în loculú lorú, și cari ómení aú condusú sórta staturilorú? 2° în ce modú s'a respânditú pretutindenea civilisațiunea prin sciințe și arte? 3° ce idei aveáu diferi-

tele popóre despre D-deú și moralitate pêne la ivirea Creștinismului, cum acéstă învățatură străbătú în tóte părțile lumii, înfrénându moravurile selbatice, și în fine cum popórele creștine căpătără ântăietatea între păgâni în tóte părțile lumii?

2. Isvóre le Istoriei. Putemú cunósce istoria numai acelorú popóre, cari ni-aú lăsatú óre-care monumente séú urme a vieței lorú. Tóte aceste monumente din cari scótemú sciri despre vieța trecută a popórelorú, se numescú *isvóre istorice*; érá popórele ce li-aú lăsatú în urmă-li, *popóre istorice*; numai viața acestorú popóre compune obiectulú istoriei. Isvórele istoriei sunt *nescrise* séú mute și *scrise*.

a) Cătră cele nescrise se repórtă: 1° tradițiunile populare, spunerile și cântecele vechi, cari se trădaú multú timpú din gură în gură, din generațiune în generațiune; 2° rămășițele artelorú și a industriilorú: edificiile, statuiele, tablourile, monetele, îmbrăcămintele, armele, vasele domestice.

b) Cătră monumentele scrise se repórtă: 1° spunerile în scrisú ale contimporaniilorú, adecă, a ómenilorú cari, séú singurí aú participatú în evenimentele ce descriú, séú le-aú vedútu séú le-aú audítú de la cei ce le-aú vedútu, și aú lăsatú scire despre ele posterității în cronice, jurnale, memuare, epistole &. 2° actele statuluiú cătră cari se repórtă diferitele legi, ordonanțe, tratate &; cu câtú vorú fi mai multe de aceste, cu atâtú și istoria va fi mai chiară, mai certă; 3° monumentele sciințelorú și a frumóselor litere, de exemplu, operele vechi matematice, geografice &, diferitele poesii și fabulele (poveștele).

3. Sciințele ajutátóre istoriei. Fie-ce evenimentú se efectué unde-va și când-va; prin urmare fie-ce evenimentú póte deveni obiectú a istoriei atunci cândú scimú loculú unde s'a efectuatú și timpulú cândú s'a e-

fectuată. Alt-mintrelea evenimentul devine ne exactă și se poate reporta la mituri, era nici de cum la istorie. Geografia arată locul unde s'a întâmplat evenimentul; era Chronologia, timpul când s'a întâmplat. Așa dar Geografia și Chronologia sunt necesare pentru studiul serios al istoriei, de aci ele se și numesc *principiile științe ajutătoare istoriei* (ochii istoriei). Geografia arată locul unde s'a întâmplat vre un eveniment, cunoștința locului; înse pentru istorie este foarte însemnată, fiind că viața oamenilor pe care istoria trebuie să o descrie, mai totu de una depinde de pământul pe care locuiesc ei. Calitatea pământului și clima au mare influență asupra naturii fizice a omului, asupra chipului său de viață, religiei, averii și puterii. Prin urmare, ca se tradee exact calitățile unui popor, chipul vieții lui, religia, averea și puterea, istoria trebuie să se bazeze pe cunoștințele geografice. Chronologia istorică este arta de a determina timpul când s'a întâmplat vre un eveniment. Spre acestu finit este de necesă a lua un eveniment însemnat la unu său mai multe popore, și apoi de la el a numera anii tuturor celorlalte evenimente. Acestu eveniment importantu se numește *Eră*. Poporele vechi cari au viețuit pene la Christu, au ră mai multe ere decâtu cele moderne, pentru că erau pre separate unele de altele; fie-care și-avea religia, legile și deprinderile sale aparte, prin urmare și numerarea timpului. Cele mai principale din erele vechi sunt: 1° începutul jocurilor olimpice la Greci, 776 ant. Chr. ¹ Ele se făceau la fie-care patru ani, și această patru-aniă se numea olimpiadă; 2° fundarea Romei la Romani, 753 ant. Chr. 3° crearea lumii la Evrei, 5508 ant. Chr. La poporele moderne, cele mai importante ere sunt:

¹ De aci înainte anii dinainte de născerea lui Christu se vor însemna prin a. Chr., era cei următori prin d. Chr.

1° nascerea lui Christü la toți creștinii; 2° fuga lui Mahomet din Mecca la Medina, la Mahometani, 622 d. Chr. Timpulü a fostü împărțitü diferitü la diferite popóre: unele îlü împărțiau în ani solari, altele în ani lunari; anulü chiar unele îlü împărțiau în 12, altele în 10, érá altele în 13 luni. În Europa se întrebuițază în timpulü presentü doue calendare: celü *julianü* de care se ținü Româniü, Grecii și Rușii; și celü *grigorianü* de care se ținü tóte cele-alte staturi a Europei. Celü d'ântéi rămâne de celü din urmă cu 12 zile, și se numesce *stilü vechiü* în contra celü din urmă care se numește *stilü noiü*. Nu tóte popórele începeau anulü cu aceeași lună; și în fine chiar ziua se începea diferitü la diferite popóre; așa unele o începeau de dimineță, altele de cu sérá, de la amédă-đi, de la méđă-nópte &.

4. Impărțirea Istoriciü după timpü. Istoria umanității cuprinde mai multe mi de ani; înse în fie-care miă și chiar sută de ani séu seculü, aflămü mari schimbări în starea societății; așa încätü nici unü secolü nu sémănă cu altulü. Aceste schimbări se producü prin evenimente mari, cari se numescü *Epoce*, érá intervalulü de timpü, dintre doue evenimente mari, se numesce *Periodü*. Evenementele séu epocele cele mai mari și mai importante în istoriä au fost următórele: triumfulü religiunii chreștine asupra păgânătății, după 5 seculi mai de la nascerea fundatorului ei Is. Chr., și căderea imperiului Romanü de Apusü (476 d. Chr.). Prin aceste evenimente întemplate mai într'unü timpü, se împarte Istoria Universale în doue mari părți: 1° *Istoria Vechiä*, séu mai bine, istoria de la ivirea celorü äntéi staturi péné la căderea imperiului Romanü de Apusü, și péné la triumfulü chreștinismului asupra păgânismului. Ea cuprinde 25 de seculi, și popórele ce o compunü se numescü popóre vechi; 2° Istoria timpurilor moderne, de la căderea imperiului Romanü de Apusü péné în tim-

purile noastre. Ea îmbrăcișază 15 $\frac{1}{2}$ seculi și popóarele ce o compunú se numescú noue.

Istoria modernă deși cuprinde mai pușini seculi decâtú cea vechiă, totuși din cauza mulțimii și variatelor evenemente, devine mai întinsă, și de aceea, pentru mai bună înlesnire a studiului, se împarte în *mediu*, pêně la finea seculului XV, și propriú *modernu*, de la finea seculului XV pêně în timpurile noastre. Epoca ce desparte aceste doue părți este descoperirea Americei de Cristofor Columbú la 1492.

II. ÎNCEPUTULŪ LUMII, A ÓMENILORŪ ȘI A CELORŪ ÂNTEI ȘI STATURI.

1. Timpuri e pr mitive. Delaviulú Imprăștierea cam nilorú. Precum fie care individú conservă óre-cari amintiri confuse despre ceea ce i s'a întâmplatú în copilărie, asemenea și la popóre s'aú conservatú óre-cari amintiri confuse despre catastrofele ce a suferit pământulú mai înainte de a deveni locuința genului oměnescú. Aceste amintiri sunt espuse, în simplitatea cea mai măreță, la Moise, în cartea Facerii. Ea ni spune că formarea globulú și a ființelorú ce-lú locuescú s'a întâmplatú cu 73 $\frac{1}{2}$ seculi mai înainte de timpulú nostru, în 6 zile (iomi), din cari fie-carea și-a avutú dimineța și séra sa. Cea mai din urmă creare pe pământú fu omulú. Cercetarea cójei globulú, în carea s'a conservatú diferite remășițe de animale și plante, dovedesce că globulú a suferitú diferite catastrofe pêně la ivirea omulú pe elú.

Totú la Moise sunt descrise amintiri despre sórta

primitivă a genului omenesc. Anteiul omă, Adam, și ânteia femeie, Eva, primiră de la D-șeă, spre distincțiune de cele-lalte animale, sufletă înțelegătoriă și corpă nemuritoriă. Anțaiia locuință a părechei primare, Edemulă seă Paradisulă fū situatū, după totă probabilitatea, pe înălțimile Asiei, de unde-și ieă începutulă ririle Tigrolă, Euphratulă și Indulă. Ômenii primitivi, preinsemnați de creatoră ca să domnescă asupra celor-alte făpturi, păcătuiră, și D-șeă i-a condamnată, d'împreună cu totă genulă omenescă, să se nască în dureri, să viețuească cu munca și să móră cu mórte. Adamă și Eva avură doi fi: pe agricultorulă Cain și pe păstorulă Abelă. Cain ucise pe fratele seă; ânteiulă omă veđă ast-feliă pe ânteiulă mortă! Ală treile fiă a lui Adam, Sith, deveni începătoriulă generațiunii ômeniloră buni și morali, érá din Cain eșiră ômenii răi și corupți cari, amestecându-se cu descendențiă lui Sith, îi corumpseră și pe ei. Ômenirea acéstă coruptă peră prin *diluviulă univarsală*, la 22 de seculă după crearea lumiă. Se mântui numai dreptul Noe, cu familia sa, și după diluviă eși pe uscată, lângă muntele Ararată, în Armenia. Descendențiă filoră lui Noe: *Sem*, *Cham* și *Iaphet* se îmulțiră și împopulară valea dintre ririle Tigru și Euphratu, numită *Senacur*, și dorindă a avé ună refugiă în casă de ună noă diluviă, începură a edifica ună turnă înaltă (numită în urmă Babilonu); înse D-șeă li amestică limbele, și ast-feliă ômenii, neînțelegându-se între sine, fură nevoiți a se respândi în tóte părțile. Descendențiă lui Sem (Semițiă) împopulară Asia occidentală; descendențiă lui Cham (Chamițiă), se respândiră prin Africa; descendențiă lui Iaphet (Iafetiđii) ocupară Europa și Asia Meridională.

2. Catastrofele primitive pe pament și în omenire. Schimbările făcute pe pament de natura și omă Suprafația globulă numai este așa cum érá cu câte-va miă de ani mai înainte. Acéstă se demonstră:

1° prin aceea că, în păturele pământului, nu numai din locurile joase dar chiar și pe vârful munților celor mai înalți, se găsesc coje de scoice marine, prin urmare aceste pământuri și acești munți au fost oare-când fundul oceanului; 2° prin aceea că în Europa și alte părți a lumii sunt o mulțime de grote pline de oșe, era unor și schelete întregi de animale cari ființază încă, precum și de acelor ce nu mai ființază, și adâncu sub pământu se află o mulțime de arbori și chiar păduri întregi prefăcute în torf și cărbune de pământu; prin urmare aceste locuri au formatu oare-când suprafața globului pentru ca se potta produce acele animale și acele plante.

Schimbările și catastrofele ce a suferitu pământul fură produse: parte de natură, parte de omeni.

a) Schimbările produse pe pământu de puterile naturei: apă, foc și aeru, au venit:

1° Din cauza unor mari inundări, asemenea diluviului universale, despre ființarea căruia ni încredințază tradițiunile tuturor popoarelor vechi. Din cauza acestor inundări, în multe locuri s'au cufundat în apă continente întregi cu totu ce era pe ele; era fundul mării, eliberat de apă, li-au apucat locul și a produsu animale și plante noue, ¹ Fluxurile și refluxurile regulate a le mării au modificat neconținut precum forma malurilor, de asemenea și chiar cuprinsul continentelii.

2° Din cauza erumperilor suterane a vulcanilor și cutremurilor de pământu prin cari s'au formatu o mulțime de insule pe mări, lacuri și riuri; munții s'au făcutu văi în unele locuri, văile, munți, &; în fine s'au înghițit continente întregi și s'au formatu adâncimi formidabile.²

¹ Intre Africa și America de sudu, de siguru a esistat unu întinsu continentu, numitu *Atlantida*; astăzi aci avemu unu oceanu

² Unde este acum Marea Morta (în Palestina), au viețuitu oare când omeni în polițiile Sodoma și Gomora. Multe din insulele Archipelagului sunt de siguru producții vulcanice.

3° Din cauza cumplitelor uragane (furtune), prin cari țerele fertile și păduroase s'au prefăcută în țeri năsipose și s'au făcută munți de năsipă acolo unde mai înainte erau văi fertile.

Catastrofele ce a suferit pământulă avură influințe asupra a totu ce este pe pământu; regiuni întregi de plântē și minerale, și generațiunii de animale periră și în locul lorū se arătară altele noue. Timpulū unorū așa mari catastrofe s'a finitū de multū pentru planeta noastră, dar din cauza neconținetei activități a puterilorū naturēi, totū se producū schimbări, însă încete și mai neînsemnate. Stâncele góle se acoperū une-orī cu plântē, marea nu arare-orī aduce năsipū cu care acopere poliții întregi, érá une-orī se vedū eșindū în ea insule de mǎrgén.

b) Nu mai puține schimbări a făcutū și omulū pe pământū, dorindū a face din elū o locuință comodă și frumoasă, demnă de domnitorulū tuturorū ființelorū de pe pământū. Omul în multe locuri a nivelatū dealuri, a secatū lacuri, a uscatū glodurile și a făcutū pământū acolo unde mai înainte putea înota cine-va. Prin canaluri a unitū râurile, a îndreptatū direcțiunea lorū spre câmpii neroditóre și le-a prefăcutū în locuri fecunde. Inșă-și clima, aerulū, și timpulū se supunū puterii lui. In fine politiele cele mai frumoșe fură edificate de elū acolo unde mai înainte erau séu niște deșerturi inutile séu niște păduri nestrăbătute.

3. Schimbările produse de natură și omū în omenire. Omulū schimbându-și locuința primitivă subcăđū diferitelorū schimbări și catastrofe produse: séu de natura ce-lū înconjoră séu de elū însuși în ațintirea lui spre perfecționare.

Natura locurilorū împoporate de diferitele părți a descendențilorū lui Noe avū, fōră îndoeală, o mare influență nu numai asupra chipulū exteriorū a ómenilorū, d. e.

culórea, statura, formarea craniului, dar și asupra modului viețuirii lor. Așa cei ce locuірă climatele ferbinți primiră culórea négră (rasa etiopénă) și maslinie (rasa malaică); cei ce locuірă în climatele reci, culóre galbenă (mongolă), și cei ce locuірă în clima temperată, culoarea albă (rasă caucasiénă). Ocupațiunile ómenilor primitivi constau cea mai mare parte în vênatú și pescuitú din cari-și căpătau hrana și îmbrăcăminte. Ei locuiau separați unii de alții, în colibi făcute de peli de fére séu de frunze de arbori, une ori și în bordee sepe în pământú. Neconținuta luptă cu férele selbatice îi selbătaci și pe ei chiar în privirea ómenilor seminii lor. Acei dintre ómeni cari se respândiră prin întinsele platouri ale Asiei acoperite cu érbă, séu prin deșerturile Africei, deveniră păstori, căpătându-și nutriméntul și îmbrăcăminte de la turmele lor, și viețuindú acolo unde loculú eră mai îndemánatecú pentru pascererea turmelorú; de aci resultă strămutarea lorú din locú în locú, adică viața lorú nomadă. In fine acelea din popóre cari s'aú aședatú în locuri fertile, deveniră cele ántei popóre agricole; prin muncă se legară de pământú și formară cele ántei sate și politie.

Acésta fu înfluența climatei locale asupra chipului esteriorú și a modului viețuirii ómenilor. Așa, noptele mărețe a sudului aú făcutú pe ómeni închinători de stele; înfluența cea bine-făcátore a revársării riurilor asupra fecundității pământului, făcú pe locuitorií malurilor a li se închina ca la nisce deí buni, érá în pustietățile vecine a vedé locuința spiritilorú rele; așa, înfine, popórele aședate pe teritorií vulcanice deveniră închinátore de focú. În genere ínse, înfluența naturei asupra vieței ómenilor, carea este tare la începutú, slăbesce gradatú potrivitú cu progresarea lorú cátră maturitate și civilizațiune. Civilizațiunea dá omului miđlóce a cuceri și a pune natura în serviciulú séu.

Dar pentru a ajunge această civilizațiune, omul trebuie să trăească în societate cu ómeni semení lui; elú nu póte trái isolatú fórá ajutorulú aprópeluí, pentru că are o mulțime de necesități, stă multú timpú în etatea prunției și mintea i se desvóltá pe încetulú. Acéstá cerință a vieței comunale, pentru satisfacerea căreia s'a datú omulú facultatea de a vorbí, s'a desvóltatú cu încetulú și nu totú într'un chipú la toate popórele.

Antáia societate în care trái omulú, fú *fam·lia*. În familii separate aú tráitú și tráescú încă cea mai mare parte din popórele barbare. Capii séu ordonatorií familielorú sunt párinții lorú; ei mánținú ordinea în familiá, curmá certele dintre membrii familieí, aducú olocauste deilorú. La aceste popóre femeia se aflá în cea mai tristá pozițiune: ea se considerá ca servá a párintelui, a barbatului, a fratelui și chiar a fiului. Dacă familia ié pe cine-va prisionieriú în resbelú, acela devine sclavul ei. Din într'unirea câtorva familii ieși *genulú*; din într'unirea câtorva genuri, ieși *generațiunea*. De capú alú genului séu alú generațiunii se considerá celú mai mare de aní din genú séu generațiune: elú judecá pe ai seí, îi conducea la resbelú și aducea pentru ei olocauste. În genuri separate tráescú cea mai mare parte din popórele nomade. Fiindú că nu totú dé-una cei mai bêtrâni séu primogeniții suntú capabili de a guverna poporulú, a-í apéra pámêntulú și alú judeca, de aceea, dintre popórele aședate, cari aveau mai multá necesitate a fi apérați atâtú de desordinele din întru, câtú și de inimiții dinafará, se deciserá a depune aceste îndatoriri, nu asupra celorú mai bêtrâni, ci asupra unei persoane séu a mai multorú, pe cari le consideraú mai capabile pentru acéstá trébá. Pentru ca aceste persoane să-și póta îndepliní îndatoririle puse asupra-li, adecá a apéra poporulú de inimiții dinafará, a mánținé dreptulú fie-cáruí individú în contra altuia și a se îngriji despre

prosperitatea tuturor, poporul li dă putere: 1° a face legi, adică regule, cari determină drepturile și îndatoririle fie-cărui individ; 2° a înlătura său a pedepsi abaterea de la aceste legi; și în fine, 3° a cere o parte din averea său din munca fie-cărui membru a societății pentru trebuințele comune. Totalitatea acestor drepturi compune *puterea suverană*, carea represintă voia întregului popor, și carea poate fi organizată în mai multe moduri.¹ Ast-fel de unire a mai multor indiviți, cari duc o viață statornică și sunt guvernați de o putere mai înaltă pentru binele fie-cărui, se numesce *Statu*. Când vre-un popor a supus pre un altul, atunci în cele mai multe casuri, puterea suverană a trecut cătră poporul cuceritorii.

Viețuind în statură, oamenii cunoscă nouă necesități, pentru satisfacerea cărora inventară nouă industrii; fundară politii, aflară științele și artele; își făcură mai bune idei despre îndatoririle reciproce, și ast-fel se asigură din timp, de frig, de inimiciei din afară, de desordine și în genere începură a viețui comod și frumos, a se perfecționa în privirea morală și intelectuală. Ca consecință a acesteia, fii împărțirea cetățenilor potrivit ocupațiilor, chipului viețuirii și originii lor, în diferite clase, precum: cea a militarilor, clericilor, comercianților, meseriașilor, agricultorilor, învățaților, artistilor, &c. Cele aceste statură s'au înființat în Africa și Asia cu 30 de seculi ant. Chr. și fură E-

¹ Dacă puterea suverană se află în mânele unei singure persoane, atunci guvernul se numesce *monarhică*, care este *despotică* când capricială persoanei înlocuesce legea; *nemărginită*, când persoana dă singură legi și *mărginită*, când persoana împarte puterea cu poporul prin deputații aleși de acesta. Dacă puterea se află în mâna mai multor persoane, atunci guvernul se numesce *republican*, și este *aristocratică*, când persoanele se aleg din clasele înalte ale societății, și *democratică*, când ie parte la guvernul totu poporul.

gyptu în Africa ; India, China, Babylonia, Assyria și Iudea în Asia.

Cată a sci că nu tóte popórele s'aú stabilitú în staturi. Acele seminții cari, în timpulú respândirii genului omenescú aú fostú împinse în păduri nestrăbătute, în deșerturi séu în văi năsipóse, nu putură să-și facă locuințe fixe, pentru că nu asceptară nimicú de la ingratalú lorú pământú. În urmarea acesteia, unele d'între popóre aú remasú în starea selbatică primitivă, ocupându-se cu prinderea pescelui și a férelorú selbaticé, de cari puçinú diferiaú în chipulú viețuirii lorú ; érá altele ocupându-se cu pascerea turmelorú, cu cari se strămutău din locú în locú, remaseră în starea popórelorú nomade.

1524

Popórele 116^{ca}